

Podstawy statystyki dla socjologów

Grzegorz Lissowski

Jacek Haman

Mikołaj Jasiński

Podstawy statystyki dla socjologów

Zależności statystyczne

---

tom 2

Recenzenci:

prof. dr hab. Henryk Domański

dr hab. Jarosław Górniak

Redakcja i korekta

Bogdan Baran

Projekt graficzny okładki

Katarzyna Juras

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011

ISBN 978-83-7383-565-8 (t. 2)

ISBN 978-83-7383-563-4 (całość)

Wydanie drugie, poprawione

Wydawnictwo Naukowe Scholar sp. z o.o.

ul. Krakowskie Przedmieście 62, 00-322 Warszawa

tel./fax 22 828 93 91; 22 828 95 63; 22 826 59 21

dział handlowy: jak wyżej wew. 105, 108

e-mail: info@scholar.com.pl; scholar@neostrada.pl

www.scholar.com.pl

Skład i łamanie: WN Scholar (*Stanisław Beczek*)

Druk i oprawa: Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN

Spis rozdziałów

CZĘŚĆ III. ZALEŻNOŚCI STATYSTYCZNE MIĘDZY DWIEMA ZMIENNYMI

Rozdział 8. Własności rozkładu łącznego i funkcje dwóch zmiennych	13
Rozdział 9. Regresje pierwszego rodzaju i związane z nimi zależności statystyczne	33
Rozdział 10. Regresja drugiego rodzaju liniowa i skorelowanie liniowe	61
Rozdział 11. Korelacja rangowa	101
Rozdział 12. Zależność stochastyczna	121
Rozdział 13. Kierunek zależności statystycznej	135

CZĘŚĆ IV. ZALEŻNOŚCI STATYSTYCZNE MIĘDZY WIELOMA ZMIENNYMI

Rozdział 14. Regresja i korelacja wielokrotna liniowa	147
Rozdział 15. Korelacja cząstkowa	199
Rozdział 16. Dalsze problemy regresji i korelacji wielokrotnej liniowej	215
Rozdział 17. Metody wielowymiarowej analizy statystycznej	235
Literatura	250
Indeks	253

Spis treści

CZĘŚĆ III. ZALEŻNOŚCI STATYSTYCZNE MIĘDZY DWIEMA ZMIENNYMI

Rozdział 8. Własności rozkładu łącznego i funkcje dwóch zmiennych	13
8.1. Związek stochastyczny	13
8.2. Niezależność stochastyczna	14
8.3. Funkcje dwóch zmiennych	16
8.4. Parametry funkcji dwóch zmiennych	18
8.4.1. Średnia sumy i różnicy dwóch zmiennych	18
8.4.2. Średnia iloczynu i ilorazu dwóch zmiennych	19
8.4.3. Inne parametry poziomu wartości funkcji dwóch zmiennych	20
8.4.4. Wariancja sumy (różnicy) dwóch zmiennych	21
8.5. Kowariancja i jej własności	22
8.6. Cele analizy zależności statystycznych	28
8.7*. Dodatek. Wartość pragmatyczna informacji	29
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	30
Rozdział 9. Regresje pierwszego rodzaju i związane z nimi zależności statystyczne	33
9.1. Optymalne wykorzystanie informacji o wartości zmiennej Y do opisu (przewidywania) wartości zmiennej X	33
9.1.1. Regresje – pojęcia podstawowe	33
9.1.2. Dwuwartościowa funkcja błędu i regresja modalnych	36
9.1.3. Modułowa funkcja błędu i regresja median	38
9.1.4. Kwadratowa funkcja błędu i regresja średnich	40
9.1.5. Zależności statystyczne związane z regresjami pierwszego rodzaju i ich kierunek	42
9.2. Siła zależności statystycznych związanych z regresjami I rodzaju	44
9.2.1. Ogólny miernik siły zależności statystycznej	44
9.2.2. Mierniki siły zależności modalnych, median i średnich	46
9.2.3. Wspólne własności współczynników u , ζ i η^2	48
9.2.4. Szczególne własności stosunku korelacyjnego η^2 , przewidywania i błędów przewidywania w regresji średnich	52
9.2.5. Interpretacje stosunku korelacyjnego η^2	55
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	57

Rozdział 10. Regresja drugiego rodzaju liniowa i skorelowanie liniowe	61
10.1. Cel stosowania regresji drugiego rodzaju	61
10.1.1. Ograniczenia modelu regresji średnich	61
10.1.2. Regresja drugiego rodzaju	64
10.2. Równanie regresji liniowej i siła skorelowania liniowego	67
10.2.1. Równanie regresji liniowej	67
10.2.2. Siła skorelowania liniowego	71
10.3. Własności regresji liniowej i współczynnika korelacji liniowej	73
10.3.1. Niezależność i maksymalna zależność liniowa	73
10.3.2. Kierunek zależności liniowej. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	74
10.3.3. Regresja liniowa funkcji jednej zmiennej	75
10.3.4. Równanie regresji liniowej zmiennych standaryzowanych	76
10.4. Skorelowanie liniowe a zależność korelacyjna	78
10.4.1. Regresja liniowa a regresja średnich	78
10.4.2. Stosunek korelacyjny η^2 a kwadrat współczynnika korelacji liniowej ρ^2	79
10.4.3. Relacje między zmienną zależną, zmienną niezależną, przewidywaniem i błędem przewidywania w regresji liniowej	80
10.5. Inne regresje drugiego rodzaju	83
10.5.1. Po co stosować inne regresje drugiego rodzaju?	83
10.5.2*. Regresje w liczbach względnych	85
10.6. Zmienne zerojedynkowe w regresji liniowej	90
10.6.1. Zmienna zerojedynkowa jako zmienna niezależna w regresji liniowej	90
10.6.2. Regresja liniowa zmiennej zerojedynkowej ze względu na zmienną zerojedynkową	91
10.6.3. Regresja liniowa zmiennej zerojedynkowej ze względu na zmienną o wielu wartościach	92
10.7. Dygresja historyczna na temat pojęcia „regresji”	92
10.8*. Wyznaczanie parametrów regresji liniowej metodą najmniejszych kwadratów	95
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	97
Rozdział 11. Korelacja rangowa	101
11.1. Problem korelacji rangowej	101
11.2. Zależności statystyczne między typami uporządkowania par elementów	104
11.2.1. Zbiorowość uporządkowanych par i typy uporządkowań	104
11.2.2. Wyznaczanie rozkładu łącznego typów uporządkowań T_X i T_Y	107
11.2.3. Zależność korelacyjna i skorelowanie liniowe zmiennych T_X i T_Y	109
11.2.4. Klasyczne współczynniki korelacji rangowej dla par elementów	114
11.3. Tradycyjne współczynniki korelacji rangowej	117
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	119
Rozdział 12. Zależność stochastyczna	121
12.1. Miernik siły zależności stochastycznej	121
12.1.1. Natężenie zależności stochastycznej	121

12.1.2. Własności ilości informacji	124
12.1.3. Miernik siły zależności stochastycznej, jego własności i interpretacja	128
12.2. Tradycyjne koncepcje i mierniki zależności stochastycznej	129
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	133
 Rozdział 13. Kierunek zależności statystycznej	135
13.1. Zależność pozytywna i negatywna między zmiennymi dychotomicznymi	136
13.2. Wybrane koncepcje kierunku zależności statystycznej	138
13.3. Koncepcje kierunku zależności statystycznej a parametry statystyczne .	142
<i>Podstawowe pojęcia. Literatura</i>	143
 CZĘŚĆ IV. ZALEŻNOŚCI STATYSTYCZNE MIĘDZY WIELOMA ZMIENNYMI	
 Rozdział 14. Regresja i korelacja wielokrotna liniowa	147
14.1. Ogólna problematyka analiz wielozmiennowych	147
14.2. Klasyczne metody wielozmiennowe	148
14.2.1. Analiza zależności warunkowych	148
14.2.2. Regresja wielokrotna pierwszego rodzaju, miernik siły zależności	151
14.3. Regresja i korelacja wielokrotna drugiego rodzaju liniowa	161
14.3.1. Równanie regresji wielokrotnej drugiego rodzaju liniowej	161
14.3.2. Korelacja wielokrotna liniowa	171
14.3.3. Własności regresji wielokrotnej liniowej i kwadratu współczynnika korelacji wielokrotnej liniowej	174
14.4*. Wyznaczanie współczynników regresji wielokrotnej liniowej metodą najmniejszych kwadratów	181
14.4.1. Układ równań normalnych	181
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania</i>	195
 Rozdział 15. Korelacja cząstkowa	199
15.1. Określenie kwadratu współczynnika korelacji cząstkowej	200
15.2. Korelacja cząstkowa jako korelacja między błędami przewidywań	202
15.3. Kwadrat współczynnika korelacji cząstkowej a równanie regresji wielokrotnej liniowej	204
15.4. Graficzna ilustracja współczynników korelacji wielokrotnej i cząstkowej .	208
15.5*. Kwadrat współczynnika korelacji cząstkowej w zapisie macierzowym . .	213
<i>Podstawowe pojęcia. Zadania. Literatura</i>	213
 Rozdział 16. Dalsze problemy regresji i korelacji wielokrotnej liniowej	215
16.1. Nieprzechodniość skorelowania liniowego	215
16.2. Problem interakcji w regresji wielokrotnej liniowej	216
16.3. Problem współliniowości w regresji wielokrotnej liniowej	222
16.4. Metody wyboru „najlepszego” równania regresji wielokrotnej liniowej . .	224
16.5. Zmienne jakościowe i porządkowe jako zmienne niezależne	227
16.6. Regresja wielokrotna liniowa i modele wielomianowe	230
<i>Podstawowe pojęcia. Literatura</i>	232

Rozdział 17. Metody wielowymiarowej analizy statystycznej	235
17.1. Wprowadzenie	235
17.2. Syntetyczny opis rozkładu łącznego wielu zmiennych	236
17.3. Redukcja danych i wyjaśnienie obserwowanych zależności między zmiennymi	238
17.4. Klasyfikacja obiektów i zmiennych	240
17.5. Rozmieszczenie obiektów w przestrzeni wielowymiarowej	242
17.6. Zależności jednej zmiennej od wielu zmiennych	244
17.7. Zależności między dwoma zbiorami zmiennych	245
17.8. Struktura zależności „przyczynowych” między wieloma zmiennymi	246
17.9. Modelowanie zależności „przyczynowych” między zmiennymi, wśród których występują zmienne ukryte	247
17.10. Skalowanie ukrytych własności	248
<i>Literatura</i>	250
Indeks	253